

TISZTELGÉS FREUD ELŐTT

(Részletek)

H. D.*

To Sigmund Freud, ἀμύμων ιητήρ „blameless physician”¹

4.

A Professzor hetvenhét éves lett. Májusi születésnapja jelentős esemény volt. A furcsa házban lévő rendelőben ott voltak kincsei és nevezetes íróasztala. A szoba nem változott, csak az íróasztal. A félkör alakú, megfizethetetlen kis műtárgyak helyén gondosan elrendezett vázák álltak egy-egy gally orchideával vagy egy szál virággal. Én semmit nem

* A fordítás alapjául szolgáló kiadás: H. D.: *Tribute to Freud*. Pantheon Books, New York, 1956.

Hilda Doolittle a „H. D.” néven publikáló amerikai költő, 1886-ban született Pennsylvániában, 1911-től Londonban, 1918-tól Párizsban, majd Svájcban és Bécsben élt, ekkor már élethossziglani társával, a szintén író Bryherrel (Annie Winifred Ellerman). A második világháború alatt Londonba, a háború után újra Svájcba települt, itt hunyt el 1961-ben. 1933–1934 között, 47 évesen folytatott analízist az ekkor 77 éves Freudnál Bécsben, majd Freud emigrációja után Londonban. Terápiája történetét memoárban dolgozta fel, amelyet először 1944–1945-ben „Writing on the Wall” [Falfirkák] címmel sorozatban közöltek, majd 1956-ban jelent meg kötetben (Vö. Susan Stanford Friedman: *Szemben a mesterrel...* című írásának 5. jegyzetével, a jelen számban). Szoros barátság fűzte Ezra Poundhoz, költészete az ún. „imagista” költészeti irányzathoz kapcsolódott. (A szerk.)

¹ Sigmund Freudnak, a „feddhetetlen orvosnak”. Homérosz nevezte így Aszklepioszt, a gyógyítás és az orvostudomány istenét. (A ford.)

vittem a Professzornak. „Sajnálom, én nem hoztam semmit, mert nem találtam azt, amit akartam” – mondtam. „Mindenesetre valami különlegeset akartam hozni.” Megjegyzésem egy árnyalatnyit figyelmetlennek és arrogánsnak tűnhetett. Bármelyiknek vagy mindkettőnek. Nem tudom, a Professor hogyan értelmezte. Odaintett a díványhoz, elégedetten vagy elégedetlenül esetleges születésnap i üdvözetemmel.

Nem találtam, amit akartam, ezért nem adtam neki semmit. Egyik beszélgetésünkön a régi Berggasse-i szobában valamelyik utazásunkra indultunk. A Professor néha tudta, milyen terepeken jártam, máskor csak egy szobor vagy kép jelezte, mint az a régimódi rézmetszet a karnaki templomról, ami a dívány fölött lógott. Én jártam abban a templomban, a Professor nem. De ezúttal Olaszországról volt szó; együtt voltunk Rómában. Az évek előrehaladtak, aztán visszafelé. Az évek szövőszéke egybeszötte mintáit a Professoréval. „Ó, a spanyol lépcsők!” – mondta a Professor. „Azok a mandulaágak, mindenféle virágok és virágkosarak, ezekre emlékszem a legjobban” – mondtam. „De a gardéniák! Rómában még én is megengedhettem magamnak, hogy gardéniát hordjak” – mondta a Professor. Nem arról volt szó, hogy felidézte a múltat, és megidézte a jövőt. Jelen volt a múltban, vagy múlt a jövőben.

Én is végigkutattam Bécsset egy szál gardéniáért vagy egy csokorért. De nem találtam. Később egyszer írtam Londonból Bécsbe egy barátomnak, egy angol diáknak, hogy kutasson fel mindent egy csokor gardéniáért a Professor születésnapjára. Azt írta, „mindenhol kerestem a gardéniákat. De a virágárosok azt mondták, hogy Freud Professor az orchideákat szereti, és az emberek mindig orchideát rendelnek a születésnapjára, azt gondolták, talán érdemes tudnod. Elküldtem neked az orchideákat”.

5.

A gardéniáim valamivel később jutottak el a Professorhoz. Nem születésnap volt, és nem Bécs. Londonban készültem meglátogatni, új környezetben. Késve érkezett, menekültként. Egy nagy ház volt, kerttel. Sok vita és szorongás vette körül a Professor híres görög és egyiptomi régiséggyűjteményét és a különféle kínai és keleti kincseket. A ládák végül megérkeztek, bár a család kételyeit fejezte ki, hogy a leletek teljes készlete vagy egyáltalán bármelyike érintetlen marad. Mindenesetre a ládák ott voltak, a Professor barátjának és tanítványának, Marie

Bonaparte asszonynak, a görög György herceg feleségének köszönhetően; „a Hercegnőnek” vagy „a mi Hercegnőnknek”, ahogy a Professzor hívta. Meglepetésemnek adtam hangot a görög figurákat látván az íróasztalán. Úgy tűnt, mintha ugyanaz az asztal lenne, a szoba pedig a Bécs környéki nyaralóéra emlékeztetett, ahol első látogatásomkor, 1933-ban jártam. De most 1938 ősze volt. „Hogy tudta ezeket elhozni Bécsből?” – kérdeztem. „Nem én hoztam el őket. A Hercegnő őrizte őket Párizsban, hogy otthon érezzem magam ott” – válaszolta. Áruló, gonosz világ volt, de mégis volt benne hűség és szépség. Menekülő, riasztó utazás volt. Már öt éve Bécsben is azt mondta, hogy az utazás már nem jön szóba a számára. A kiváló specialista, aki mindig a rendelkezésére állt, határozottan megtiltotta neki. (Ha nem tévedek, ez az elkötelezett barát kísérte a Professzort a Kontinensen átívelő utazásán.) Nehéz volt látni az ismerős íróasztalt, az ismerős régi-új képeket ott az asztalon, ráébredni, hogy Londonban vagyunk. Valójában jobb volt egy átmeneti, valamelyest ismerős lakóhelyként, mint a döblingi nyaralóként gondolni rá. Ez a kellemes kerület földrajzilag hasonlóan viszonyult Londonhoz, mint Döbling Bécshez. De nem volt visszatérés a Bergasséba, a Freudgasséba, ahogy később emlegették.

6.

De a késő délutáni homályban még folytathattam a keresést, a kutatást, legalább képzeletben. Lehetnek valahol gardéniák. Egy West End-i virágüzletben találtam, és egy kártya kíséretében elküldtem, „hogy üdvözöljem az Istenek visszatértét”. A gardéniák megérkeztek a Professzorhoz. Megvan a levele.

*20 Maresfield Gardens, London, N. W. 3
1938. november 28.*

Kedves H. D.,

Ma kaptam néhány szál virágot. Véletlenül vagy szándékosan ezek a kedvenc virágaim, amelyeket a legjobban csodálok. És néhány szó „hogy üdvözöljem az Istenek visszatértét” (mások „Javak”-nak olvasták).² Alá-

² Lefordíthatatlan szójáték: Gods – istenek; goods – javak. (*A ford.*)

írás nélkül. Azt gyanítom, maga a felelős az ajándékért. Ha jól sejttem, ne válaszoljon, hanem fogadja szívből jövő köszönetemet ezért az elbűvölő gesztusért. Akárhogy is,

*Szeretettel,
Sigm. Freud*

10.

[...] Megfordultam a díványon, mereven, szabálytalanul ültem, lábfejem függőlegesen a padlón. A Professor maga is épp eléggé szabálytalan; kezével, öklével ütögeti a régi lószőrdívány támláját, amely több titkot hallott, mint bármelyik népszerű római katolikus atya gyóntatófülkéje virágkorában. Ez volt a pszichoterápia eredeti vázának, a pszichoanalízisnek – a tudattalan elme összegubancolózott motringjait kibogozó tudománynak és a folyamatban rejlő gyógyításnak – az otthonos történelmi instrumentuma. *Tudatosan* nem gondoltam, hogy bármi olyasmit mondtam, ami okot adhatott a Professor kitörésére. És amikor megfordultam, szembenézve vele, elmém még akkor is távolságtartó volt, és azon gondolkodtam, vajon ez valami *belőle* fakadó ötlet volt-e, hogy felgyorsítsa az analitikus tartalmat vagy újrainyítsa az asszociált képek áramlását. A Professor azt mondta: „Az a baj, hogy öreg ember vagyok, akit *maga szerint nem érdemes szeretni*”.

11.

Szavainak hatása túlságosan szörnyű volt – egyszerűen nem éreztem semmit. Nem szóltam semmit. Milyen reakciót várt tőlem erre? Pontosan olyan volt, mintha az Úr öklével rácsapott volna a díványra, ahol feküdtem. Miért csinálta? Tudnia kellett mindent, vagy nem tudott semmit. Tudnia kellett, mit éreztem. Talán tudta, talán erről szólt az egész. De talán csak egy trükk volt, hogy megdöbbsen, hogy valamit összetörjön bennem, aminek részben tudatában voltam – valami, ami nem tört, törhet össze. Azért voltam itt, mert nem törhetek össze. Ha összetörnék, nem tudnám folytatni itt a Professorral. Azt gondolta, egyszerű volt otthagyni a barátságos, kényelmes környezetet, és eljönni egy idegen városba, szembeszállni vele, a sárkánnyal, a saját barlangjában? Bécs? Velence? Anyám idejött nászútra, fáradtan, „letudva” Olaszor-

szágot mint menyasszony. Talán már hordozta azt a gyermeket, egy lányt, azt az első gyermeket, aki olyan keveset élt. A kenyérről beszélt, Bécsről, és hogy mennyire szerette a különböző zsömléket meg a formájukat, meg a mákosakat, meg jaj – a kávé! Miért jöttem Bécsbe? A Professzor azt mondta a lelegején, hogy azt reméltem, megtalálom az anyámat. Anya? Mama. De az anyám halott volt. Én halott voltam; vagyis az a gyerek bennem, aki mamának hívta őt, halott volt. Akárhogy is, szörnyen ijesztő öregember volt, túl öreg és túl távoli, túl bölcs és túl híres egyszerre, hogy így üssön az öklével, mint egy gyerek, aki egy müzliszakkal kopácsol az asztalon.

Visszacúsztam a díványra. Mondhatni visszasompolyogtam. Kellő megfontoltsággal és a lehető legtöbb *savoir faire*-rel elrendeztem a takarót, ami a földre csúszott. A dívány csúszós volt, hátul a fejtámla kemény. Szinte lelógtam; ha egy kicsit hosszabb vagyok, lábam már érintette volna a régimódi cserépkályhát, amely oldalvást állt a sarokban. *A nürnbergi kályha* egy könyv volt, amit anyám szeretett. Egyetlen jelenetre sem emlékeztem a könyvből, és nem akartam azzal tölteni az időt, hogy minden komplikáltságával elmagyarázom a Professzornak, hogy *A nürnbergi kályha* című könyvre gondolok. Ez mind nagyon kézenfekvő volt; ott volt a kályha, amint kellemesen parázslik, maga a kályha a sarokban. Láttam a cserépkályhát, és *A nürnbergi kályha* című könyvre gondoltam, de miért töltsék időt azzal, hogy ebbe mind belemenjek?

Ott volt a kályha, de voltak pillanatok, amikor egy kicsit borzongott az ember. Kisimígtattam a takaró ráncait, lopva a karórámra pillantottam. Nemrég a Professzor szemrehányást tett, amiért kirántottam a karomat, és megnéztem az órámat. Azt mondta, „én rajta tartom a szemem az időn, és szólni fogok, amikor vége az órának. Nem kell néznie az időt, mintha sietni akarna innen”. Az óráam szíját tapogattam, bedugtam hideg kezem a takaró alá. A takarót mindig gondosan összehajtva találtam a dívány lábánál, amikor megérkeztem. Paula, a szobalány jön be a hallból, vagy az előző páciens hajtja össze, ahogyan én mindig gondosan megteszem távozás előtt? Előttem a Bolygó Hollandi jött; ő valószínűleg úgy hagyta a takarót, ahogy van – egy férfi így csinálja. Megkérdezzem a Professzort, hogy mindenki összehajtja-e a takarót távozáskor, vagy csak én? A Professzor az elején azt mondta, hogy ugyanabba a kategóriába tett engem, mint a Bolygó Hollandit – mindketten diákok vagyunk. Diák voltam, generációm és talán még sok elkövetkező generáció legnagyobb elméjének irányítása alatt dolgoztam. De a Professzornak nem volt mindig igaza.

12.

Nem vitatkoztam a Professzorral. Tulajdonképpen nem volt válaszom. Ha azt várta, hogy valamiféle szeretetnyilvánításra serkent, ez akkor nem sikerült – a gyökér vagy az áramlat túlságosan mélyre szaladt. Egy nap azt mondta: „*Ma nagyon mélyre fúrtunk*”. Egy másik nap: „Olajra bukkantam. Én bukkantam olajra. De az olajutak tartalmából még csak most vettem mintát. Elég olaj, elég anyag van kutatni és kitermelni ötven vagy száz évre – vagy még tovább.” Azt mondta: „Felfedezéseim nem elsősorban gyógymódként szolgálnak. Egy nagyon komoly filozófia alapját jelentik. Nagyon kevesen értik ezt, *nagyon kevesen képesek megérteni*.” Egy nap azt mondta nekem: „Felfedezte magának azt, amit én felfedeztem a fajnak.” Minderre később még remélhetőleg visszatérek. Pillanatnyilag fekszem a díványon. Visszarendeztam a takarót, ami lecsúszott a földre. Bedugtam a kezem a takaró alá. Kíváncsi vagyok, a Professzor rajtakapott-e, amikor megnéztem az órámat. Tényleg valahogy össze vagyok törve. De nem válaszol semmilyen jelzőfény.

24.

Messzire utazunk gondolatban, képzeletben vagy az emlékezet birodalmában. Az események úgy történtek meg, *ahogyan* megtörténtek, persze nem az összes, de itt-ott egy emlék vagy egy álomtöredék konkrét és valóságos, olyan, akár egy műalkotás, vagy az is. A két jelenetről a bátyámmal úgy beszéltem, mint különállókról, mint égő gyertyák elé helyezett diaképekről egy sötét szobában. Ezek az emlékek, látomások, álmok, ábrándok – vagy ahogy hívni akarjuk őket – különbözőek. Különböző a szerkezetük, és különböző hatást gyakorolnak az elmére és a testre. Gyógyítóak. Valóságosak. Hosszúságuk, szélességük, vastagságuk éppolyan valóságos, mint bármilyen bronz-, márvány-, cserép vagy agyagtárgy, amelyek megtöltik a fal melletti szekrényeket, amelyeket elegáns precizitással, széles ívben helyeztek el a Professzor asztalán a másik szobában. De valóságosságukat nem tudjuk bizonyítani. Akár egy műértő, különbséget tehetünk hamis és igazi között (amint a Professzor teszi itteni felbecsülhetetlen gyűjteményével); egy ritkaság jó másolata nem értéktelen, de különbséget kell tennünk hiteles másolat és hamisított utánpótlás között; vannak ötvözetek, melyek berozsdásodnak és elromlanak az idővel, vagy olyan penészes tárgyak, melyeket el kell különíteni vagy ki kell dobni; vannak megfizethetetlen töredékek, ame-

lyek értelmetlenek egészen addig, amíg meg nem találjuk a hozzájuk tartozó letört darabot, és össze nem illesztjük őket.

Vannak triviális, zavaros álmok és vannak valóságos álmok. A triviális álom ugyanolyan kapcsolatban van a valósággal, mint egy szennylap cikke egy Shakespeare-dráma fóliánsának oldalával. Az álmok olyan változatosak, akár a könyvek, amiket olvasunk, a képek, amiket megnézünk vagy az emberek, akikkel találkozunk. [...]

A Professzorral beszélgettünk valóságos álmokról, köztes álmokról, amelyek tartalmaztak valós képeket vagy „hieroglifájuk” létező képekhez kapcsolódott, és különös, triviális, utánozó álmokról, amelyek álarcos kéményseprőkként táncoltak, mint a leányok a májusfa körül. [...]

28.

Történetek dolgok az életemben, képek „valós álmok”, létező pszichés vagy rejtett élmények, amelyek, legalábbis felületesen személve, kívül estek az intézményes pszichoanalízis felségterületén. De magával az öreg Professzorral dolgozom; a véleményét szeretném egy sor eseményről. Korábban nem beszéltem nyíltan ezekről az élményekről, ez igaz, de segítségért fordultam már egy-két különösen bölcsnek és tehetségesnek gondolt emberhez, és ők nem segítettek. Legalábbis nem tudták elúzni a kísértetet. Ha a Professzor sem képes erre, gondoltam, akkor senki. Nem tudtam megszabadulni az élménytől az írással sem. Megpróbáltam. Hasztalan volt elmesélni a történetet, a levegőbe, úgy, ahogy volt, újra meg újra, mint a vén tengerész, aki a lakodalmi vendégek ruháját ránkaggatta sovány kezével. Saját sovány kezem kitette a kártyákat az asztalra – itt és most – az öreg Professzorral. Több ő, mint amit a világ gondol róla – ezt jól tudtam. Ha ő nem tud „jövendőt mondani”, senki más sem tud. Ő nem nevezné ezt jövendőmondásnak – Isten ments! De kilyukadtunk az okkult jelenségeknél, megmutattuk neki, hogyan történt. Legalább ezt megtettük, legalább részben feltétlenül. Azt mondhatnám, azt mondtam, hogy számos komoly sokkon mentem keresztül; apám halálhíre bátyám elesését követően Franciaországban akkor ért el hozzám, amikor egyedül voltam London mellett azt a csúnya influenzás telet követő koratavaszon 1919-ben. Én épp a második gyermekemet vártam – az elsőt 1915-ben vesztettem el a háborús hírek sokkja és utóhatása következtében, amelyek eléggé brutális módon törtek be hozzám.

A második gyereknek, ezt valamiért biztosan tudtam, meg kell születnie. Ő, meg is született rendben, noha elismert tudományos tény volt,

hogy egy várandós anyának kétoldali tüdőgyulladással nem szabadna élnie. Vagy élhet, igen, de a gyermek már nem. Nagyon ritkán menekülnek meg mindketten, ha egyáltalán! De mindkettőnknek okunk volt rá, hogy túléljük, tehát túléltek. De volt némi ára! Az életveszélyből való megmentés anyagi és lelki terhét egy fiatal nő viselte, akivel nem sokkal korábban találkoztam – mindenki, aki ismer, tudja, ki ez a személy. Álneve Bryher, és mi mind így hívjuk. Ha jól értelmeztem, ő maga látta, hogy a baba védett és dédelgetett volt, és elvitt egy új világba, egy új életbe, lelkiileg kitüntetett helyre, földrajzilag álmaim földjére. Görögországba mentünk, ez megszervezhető volt. Megszervezhető, bár mi ketten voltunk az első nem hivatalos látogatók Athénban a háború után. 1920 tavasza volt. Ez az 1920-as tavasz sok megoldatlan rettegést, veszedelmet, szívfájdalmat, fizikai, lelki és szellemi veszélyt tartogatott a számomra. Nem lenne csoda, ha egy kicsit rosszul alkalmazkodó vagy netán enyhén zavarodott lennék.

30.

Kétségtelen, hogy hatással van rám, és valószínűleg nem kis mértékben irigylem ezt a tehetséges hölgyet, „Hercegnőnkét”, ahogyan a Professor hívja őt. Nem kétséges, hogy tudattalanul vágyom evilági pozíciójára, intellektuális adottságaira, képességére, amellyel lefordította a nehéz, tudományos, gyönyörű német freudi szövegeket minden biztonnyal hasonlóan kiváló és gyönyörű franciára. Nem tudok vele versenyezni. Tudatosan nem is érzek semmi vágyat erre. De tudattalanul feltehetőleg szeretnék én is ilyen tényező lenni vagy ilyen hatalommal bírni a Professor támogatásában és védelmében. Ugyancsak aggaszt, bár ezt nyíltan nem ismerem be, a Professor viszonyulása egy jövőbeli élethez. Egyszer nagyon rosszul éreztem magam, amikor a Professor az unokáiról beszélt nekem – mi lesz velük? Ugy kérdezte, mintha közvetlen családjának jövője volna az egyetlen jövő, amit figyelembe kell venni. Ott volt természetesen saját munkájának, könyveinek tökéletesen biztosított jövője. De volt egy sokkal közelebbi, sokkal közvetlenebb jövő. Aggódva éreztem, hogy fogalma sem volt – ez lehetetlennek tűnt –, valóban fogalma sem volt, hogy amikor levedli éveinek törékeny burkát, „fel fog ébredni”, és életben találja magát.

59.

[...] Együtt dolgozott a híres Dr. Charcot-val Párizsban. Más nevek is alakítják a történeti beszámolót, melyet maga Freud professor nyújt nekünk rövid *Önéletrajzában*. Orvosok, híres specialisták nevei, akik ötletet adtak Freudnak. Maga Freud egyenlőtlenül osztja meg az érdemeket Breuer (vagy bárki más) és Freud között. Freud maga Freud javára írja a kokainos érzéstelenítés felfedezését, amit Kollernek tulajdonítanak. De amikor megkérdeztem Walter Schmiedeberg analitikust, mikor és hogyan bukkant a Professor arra az ötletre, amely elvezette a megalomania és felnagyítás neurotikus állapotainak bizonyos esetekben gyermekkori fantáziákkal való összekapcsolásához, ő korrekt és konvencionális módon azt válaszolta, hogy Freud nem bukkant ötletekre. Csodálkozom? Persze, hogy csodálkozom, mondtam. De Schmiedeberg megismételte, amit persze már tudnom kellett volna, hogy a munka teljes, megállapodott tartalma tudományos megfigyelések pontos és összegyűjtött adatain alapul. Én nem ezt kérdeztem. Azt akartam tudni, pontosan mely pillanatban és milyen módon érkezett az inspiráció villanása, az a dolog, ami bekattant, megszólalt, felkiáltott a freudi elmében, szívben vagy lélekben, *ez az*.

De a dolgok nem így történnek. Vagy mégis? Legalább szabadon csodálkozhatunk. Szabadon elképzelve, rekonstruálhatjuk, sőt, láthatjuk a szereplőket, mint egy színdarabban vagy filmen, a maguk pontos elrendezésében, 1885 Párizsában. Dr. Charcot a hisztériával és a neurotikusokkal foglalkozott a határvonal innenső oldalán. A határvonal ugyan szükséges volt, de bizonytalan; a hisztériások és a neurotikusok ezen az oldalon voltak, a tulajdonképpeni örültek a másikon, de köztük volt egy széles rés, egy feltáratlan senkiföldje. De legalább volt senkiföldje; legalább voltak esetek, amelyeket még nem olyan régen örülteként különítettek volna el, és amelyek most enyhébb elbírálás alá, a hisztéria birodalmába kerültek. Az orvosi tudás világa óriási lépéseket tett, hiszen az idősebb generáció fejében még mindig élt a saját szemmel látott történetek emléke arról az időről, amikor itt, ebben a városban az örültekháza lakóit láncokkal kötözték oda a falakhoz, vasrácsokhoz vagy póznákhoz, mint a vadállatokat. Mi több, a közönséget bizonyos időközönként beengedték, hogy megnézhessék a vadállatokat egy-egy vakációs városnézés alkalmával. Ez az idő elmúlt, nem túl régen, de elmúlt, a következő tudós- és orvosgeneráció humanitárius erőfeszítéseinek köszönhetően. Mindenképpen előrelépés. És a mi Professorunk voltaképpen

még láthatta annak a kornak és helynek a „modernebb” intézményeit. Párizs? Ott idegennek számított. 1870-et még egyáltalán nem felelték el. Diákévei alatt látta a tömeg karmait. A bécsi egyetemen töltött ifjúkoráról írja: „Mindenekelőtt úgy találtam, hogy kisebbrendűnek és idegennek kell éreznem magam azért, mert zsidó vagyok”. Hozzáteszi: „Az előbbit teljes mértékben elutasítottam”. De voltak mások, itt Párizsban, alárendeltek és idegenek, akik társaiktól elszakítva éltek, nem leláncolva, mégis (emberibb körülmények között) elkülönítve, szeparálva, kis szobákban vagy cellákban, korláttal az ablak vagy az ajtó előtt. Ami mindenképp fejlődés. Ők is „teljes mértékben elutasították”, hogy kisebbrendűnek érezzék magukat. Ellenkezőleg. Ezek speciális esetek voltak, de ott volt a nagy tömeg, megfigyelés alatt a Salpêtriére-ben. De a Charcot megfigyelése alatt álló hisztériás esetek és a fiatal Freud magánmegfigyelései alatt álló örültek között voltak az orvosok és megfigyelők által elfeledett vagy jelentéktelennek tartott incidensek, amelyek mégis komoly megfontolásra érdemes anyagot hordoznak. Charcot észrevette, hogy egyes betegek látszólag összefüggéstelen cselekedeteinek sorozata hogyan követ mégis egyfajta rendet, mintázatot, akár az események megtört szekvenciája egy félig felidézett álomban. [...]

60.

Ez a szöveg nyilvánvalóan nem egy történeti beszámoló azokról a lépésekről, amelyek a pszichológiai kutatás új ágának és a gyógyítás új formájának kialakulásához vezettek, amit pszichoanalízisnek nevezünk. Ezek a tények a Freud munkája iránt érdeklődő bármely kutató számára hozzáférhetők. De úgy tűnik nekem, hogy a téma egyfajta belső érvelés során nyílhatott ki. A *téma*? Leírom a szót, és csodálkozom, miért írom le. Mintha a zenére utalna – igen, a zenei fogalmak relevánsaknak tűnnek a Professzor intuitív érvelésének különleges és eredeti folyamatának érzékeltetéséhez, amely – továbbfejlesztve, bővítve, egyszerűsítve – elvezetett a bécsi doktor első megdöbbentő megállapításaihoz, akit nem mindig elégitettek ki a tekintélyek és felettesek diagnózisai. Nemcsak arról van szó, hogy a fiatal Sigmund Freud ügyes, módszeres, lelkiismeretes, finom, okos, eredeti lett volna – bár ez mind elmondható róla. Nemcsak arról van szó, hogy származásából fakadóan tisztelte a tanulást, és (ahogy az arabok is) minden üldözés ellenére megőrzött egy egyedülálló *érzést* az orvostudomány iránt, a matematika és az elvont filozófia és költészet bizonyos formáival együtt, egy olyan korban, amikor

(mint ahogy most is) a szabad és alkalmazott művészeteket beárnyékolni látszott az ember növekvő rombolóerejének sötét szárnya és a faji megkülönböztetés fenyegetése. Egyedül állt, és elképzelhetjük, hogy egyedülállóan büszke volt, bár zseniális természetű, előzékeny modorú és finom szellemű; könnyű volt kijönni vele, bármilyen témáról, bármi-kor, bárkivel élvezetesen tudott beszélni. De mi volt a baj vele? Megje-lenése, szokásai, életmódja szerint eléggé konvencionális volt; még leg-nagyobb ellenségei sem találhattak semmi kritizálhatót magánéletével kapcsolatban; szigorúan korrekt, mondhatni ortodox volt.

A lényeg, hogy bármennyire is eredeti volt, az emberi tudat olyan mély kútjából merített, amelynek külső kőzetburka, évszázadok vagy évezredek hanyag, erőtlen, vagy akár helytelen és gonosz gondolkodá-sának felhalmozódott rétege csaknem teljesen elfojtotta az eredeti for-rást. Ő úgy mondta, olajra bukkant, de mások – jóval korábban – már belemerültek ugyanebbe a forrásba. Ők „az élő víz kútjának” nevezték ezt valaha, vagy egyszerűen „állóvíznek”. A Professor az olaj fogalmá-val érzékeltette ezt a fajta inspirációt. Élessé, konkrétá tette az absztrakciót, modern üzleti jelképet csinált belőle. Bár nyilvánvaló volt, hogy egy körvonalazatlan, hatalmas absztrakcióról beszél, közismert, majd-hogynem közhelyes szimbólumot használt rá. [...]

65.

A Professor dolgozószobájában áll. A Professor csak egyetlen dol-got kér tőlem. Megérzéseim nem csaltak, egy „ne csináljam”-ról van szó. Kér tőlem valamit, bizalmába avat, a maga előzékeny, finom mód-ján egyenrangú partnerként kezel. De nagyon biztos a dologban, és ezt türelmesen elmagyarázza nekem. „Természetesen meg fogja érteni”, ilyen fesztelen módon ajánl a figyelmembe időről időre valami ritka fel-fedezést, felbecsülhetetlen megfigyelést, vagy „Talán maga másképp ér-zi”, mintha az én érzéseim, felfedzéseim egyenértékűek lennének az övéivel. Azt mondja: „Kérem, hogy soha, soha semmikor, semmi körül-mények között ne próbáljon megvédeni engem, ha bántó megjegyzése-ket hall rólam és a munkámról”.

Gondosan elmagyarázta. Mintha egy geometria leckét vagy egy víru-sos betegség szükségszerű lefolyását demonstrálta volna. Ezen a pon-ton úgy tűnt, azt érezteti (mintha egy lázas beteg grafikonja lenne előt-tünk a falra tűzve), hogy a legkisebb ellenérv is csak mélyíti a dühöt és frusztrációt a támadó részéről. Nem győzzük meg a becsmérlőt, ha lo-

gikus védekezésbe fogunk. Csak elmélyítjük a gyűlöletet, a félelmet vagy az előítéletet. [...] Az egyetlen lehetőség a félelem vagy előítélet megszüntetésére belülről, alulról történhet, és mivel ez a fajta előítéletes vagy rémült elme természetesen elhárít bármilyen pszichoanalitikus kezelésre vagy kutatásra irányuló javaslatot, nem juthatunk a baj mélyére. Minden szó, amelyet a védelmemben szólnak előítéletes személyeknek, csak mélyebbre ássa a gyökereket. Ha nem foglalkozunk a dologgal, a támadó visszavonhatja dühét – vagy idővel más tárgyat találhat, amely felé kinyújthatja csápjait. [...]

70.

Ismered-e a citromok honát? [Kennst du das Land, wo die Zitronen blühen?]³

A szavak ugyanolyan frissen és élesen térnek vissza, amikor e hosszú várakozás után képes vagyok elviselhetetlen rémület és nyomasztó szomorúság nélkül visszaemlékezni azokra a bécsi órákra. A háború lezárult, mielőtt időm lett volna kiválogatni, újraélni és újra összerakni az események és álmok egyedi sorozatát, amelyek az 1914 és 1919 közé eső történeti időbe estek. Szerettem volna leásni és kiásni, kigyomlálni személyes gazaimat, megerősíteni a céljaimat, újragondolni meggyőződéseimet, irányítani az energiáimat, és megragadtam a váratlan alkalmat, hogy magával Freud professzorral dolgozzam. Soha nem gondoltam, hogy lehetséges volna megközelíteni őt, még azt sem gondoltam, hogy érdeklődhetnék, vajon lehetséges-e, ha nem Dr. Sachs javasolta volna. Korábban volt néhány felvillanyozó beszélgetésünk Dr. Hanns Sachsszal Berlinben, és folytatni akartam a munkát, de ő Amerikába utazott. Dr. Sachs megkérdezte, fontolóra venném-e, hogy együtt dolgozom a Professzorral, ha elfogadna. Ha elfogadna? Ez olyan fantasztikus és olyan valószínűtlen ajánlatnak tűnt számomra, hogy maga Freud analíztként vagy tanítványként tekintetbe venne. De *ha* a Professzor elfogadna, semmilyen válsztásom nem lenne a dologban. Természetesen mennék.

Borgos Anna fordítása

³ Az eredetiben németül. Goethe „Mignon” című verséből, Vas István fordításában. (A szerk.)